

Groot Verseboek.

André P. Brink. 2008. Kaapstad: Tafelberg.
ISBN: 978-0-624-04715-5.

En toe doen André P. Brink dit weer soos soveel kere tevore. Ontstig die Afrikaanse literêre establishment só dat jonk en oud in verontwaardiging na hul rekenaars hardloop om protes aan te teken. Want die feit dat die verskyning van die nuwe *Groot Verseboek* gemoedere omgekrap het, staan soos 'n paal bo water.

Dit kan ook kwalik anders, want kanoniserende handeling is altyd omstrede binne 'n bepaalde literatuursisteem (of literêre veld) en die skryf van 'n literatuurgeskiedenis, historiese oorsigte soos biografieë en die saamstel van bloemesings (veral omvattende literatuurhistoriese bloemesings) het 'n groot invloed op die kanon. Al sou een van die uitgangspunte by sulke literatuurhistoriese werke of bloemesings ook wees om 'n historiese, verteenwoordigende beeld te gee van 'n bepaalde letterkunde (of persoon), is dit altyd 'n gehalteoordeel wat ter sprake is: hierdie skrywers, boeke en kritici, of hierdie gedigte/verhale/uittreksels (in die geval van bloemesings) is die "belangrikste" of "beste".

Geen wonder dat daar van historici, soos die skrywers van literatuurgeskiedenis, verwag word om erkenning te gee aan voorgangers deur middel van uitgebreide aantekeninge en verwysings nie. Enige wetenskaplike wat sy of haar sout werd is, weet dat die eie bydrae voortbou op die werk van ander; wetenskaplike werk is histories verankerd soos Thomas Kuhn oortuigend aangetoon het. Ingrypende kanoniserende handeling, soos die skryf van literatuurgeskiedenis en die saamstel van bloemesings, veronderstel ook 'n bepaalde etiek (o.a. die strewe na objektiwiteit) en bied daarom nie ruimte vir persoonlike griewe en blatante vooroordele nie. Gemeet aan al hierdie genoemde vereistes is Rob Antonissen bv. 'n goeie literatuurgeskiedkundige en J. C. Kannemeyer nie.

In groot letterkundes, soos die Engelse, Franse of Duitse, kan daar terselfdertyd verskillende omvattende literatuurhistoriese bloemesings op die mark wees; elkeen met 'n ander perspektief op die ontwikkelingsgang van 'n letterkunde. In wese stel elkeen 'n alternatiewe kanon daar wat sal moet meeding om toelating tot die klassieke kanon. Hierdie ingewikkelde proses geskied oor tyd én betrek verskeie rolspelers sodat daar in beginsel sprake is van 'n relatief oop proses. Waar 'n literatuursisteem klein is, soos in die geval van Afrikaans, is daar – veral weens ekonomiese redes, selde plek vir meer as een sodanige bloemlesing. Die kanoniserende werking daarvan is daarom baie groter; vir baie Afrikaanse lesers was *Groot Verseboek* van D. J. Opperman eintlik dié Afrikaanse poësie. Só sal dit ook na alle waarskynlikheid die geval wees met die huidige uitgawe van André P. Brink wat vir die meeste mense identies gaan wees aan dié Afrikaanse poësiekanon. Die geweldige verantwoordelikheid wat op hom as samesteller rus, spreek vanself en dit is daarom ook geen wonder dat hierdie uitgawe krities onder die loep geneem sal word nie.

In die polemieë tot dusver is gewag gemaak van die prys van die nuwe *Groot Verseboek*, die omvang van die bloemlesing in drie dele, die "onkonsekwentheid" by die keuses van lirieke en vertalings, die opname van 'n klomp "nuwe stemme" en dan die implisiete rangorde wat sy gedigkeuses daarstel. Want dit is veral oor Brink se implisiete waardeoordele dat die wenkbroue lig.

Na my gevoel is 'n omvattende oorsig van die Afrikaanse poësie vir 'n skrale R600 'n absolute winskopie en niks duurder as sodanige vergelykbare publikasie nie. Net één band van die nuwe Nederlandse literatuurgeskiedenis sal jou reeds veel meer uit die sak jaag en die nuwe "Groot Komrij" (wat op veel swakker papier gedruk en gebind is) netsoveel. As studente in bykans enige ander vakdissipline veel meer moet betaal vir hand-

boeke met 'n beperkte lewensduur, kan studente in Afrikaans na my gevoel gerus ook maar opdok vir 'n teks wat 'n seminale plek in hul opleiding behoort in te neem en wat 'n nuttige naslaanbron gaan bly vir jare. Dit is dosente se verantwoordelikheid om hierdie uitgawe verantwoordelik in hul kurrikula te benut sodat studente die waarde daarvan kan begryp. Nie alle voorgeskrewe bronne hoef uitvoerig in die lesings behandel te word nie; tuisopdragte in die vorm van werkstukke en mondelinge toetsing behoort tog deel uit te maak van enige kurrikulum.

Daar het ook klagtes opgeklank oor die omvang en verpakking van hierdie publikasie. Alle literêrhistoriese bloemlesings is omvangryk omdat dit 'n kombinasie daarstel van gehalte, representiwiteit en historisiteit. Mag daar nooit 'n boek verskyn met die titel "Die tweehonderd beste gedigte uit *Groot Verseboek*" nie. Al die besware ten opsigte van subjektiwiteit en kanonmanipulering word dan op die spits gedryf en die leser word die kans misgun om die ontwikkelingsgang van die Afrikaanse poësie in groter volledigheid te volg. Hoewel die uitgewers my steeds my blik skuldig bly, het ek as gesoute kampeerder wat dikwels op blikkieskos aangewese is, vrede daarmee. Hier het jy immers spyse sonder 'n vervaldatum.

Miskien is dit die beste om die drie afsonderlike dele van die nuwe *Groot Verseboek* agtereenvolgens te bespreek in terme van Brink se implisiete kensketsing én waardebeoordeling van 'n betrokke historiese tydsnit. Wat die ordening betref, geskied dit volgens die inleidende opmerkinge min of meer volgens die datums "waarop digters tot die groot gesprek toegetree het": deel een dek die tydperk tot om en by die veertigerjare van die vorige eeu, deel 2 tot die laat sewentigerjare en deel drie strek tot en met 2008. Hieruit alleen al kan afgelei word dat die poësieproduksie toegeneem het.

Reeds in die vorige uitgawe het Brink begin afwyk van Opperman se keuses en veel

meer volkspoësie ingesluit. Hierdie deel is nie bloot 'n duplisering van sy vroeëre keuse nie; digters soos Eybers en Cussons word bygewerk en belangrike tekste (soos Marais se "Mabalèl" en Visser se "Toe die wêreld nog jonk was") word vir die eerste keer opgeneem. In alle gevalle dra dit by tot 'n groter nuansering van die betrokke digters. Wat Brink deur sy keuses uit hierdie tydperk onomwonde laat blyk, is dat Leipoldt die grootste digter was vóór Dertig en dat I. D. du Plessis sy plek inneem naas ander beduidende figure soos Marais, Totius, Celliers en Visser. Daarna is die groot figure Van Wyk Louw met Opperman, Eybers en Cussons kort op sy hakke, daarna Van Heerden met Uys Krige, W.E.G. Louw en S.J. Pretorius (en in 'n mindere mate Olga Kirsch en S.V. Petersen) as ander digters van belang. Kwalik 'n verrassende siening, met die moontlike uitsondering van die (verdiende) herwaardering van Ernst van Heerden tot iets hoër as die kategorie "digters van die tweede plan", soos Rob Antonissen na die sogenaamde *minor poets* verwys het.

In deel 2 laat Brink blyk dat hy Breytenbach as (een van) die grootste Afrikaanse digters beskou met Antjie Krog 'n kortkop agter hom. Daarnaas is die belangrikste digters van hierdie periode Petra Müller, Ina Rousseau en Wilma Stockenström, terwyl belangrike plekke ook toegewys word aan Lina Spies, George Weideman, Barend Toerien, Peter Blum, M.M. Walters, Marlise Joubert, Adam Small en Fanie Olivier. 'n Berekening volgens die tradisionele bladsytelling laat nie heeltemal reg geskied aan Boerneef van wie heelwat kort gedigte opgeneem word nie. Ook Johan van Wyk word as beduidend geag, maar digters wie se werk om verskillende redes hoog aangeskrewe is in die (eietydse) Afrikaanse kritiek, soos dié van Ingrid Jonker, I. L. de Villiers en veral Hennie Aucamp, kom slegter daarvan af by Brink. In Brink se rangordening hoort hulle by digters

soos Jeanne Goosen, Pirow Bekker en Phil du Plessis. In breë trekke lyk dit my weer eens na 'n verantwoorde inskating van relatiewe posisies, veral wanneer intrinsieke gehalte eerder as kontekstuele faktore (soos in die geval van Jonker) in ag geneem word. Van 'n hele paar digters neem hy nuwe verse op wat in alle gevalle die onderskeie oeuvres nuanseer en dikwels nuwe intertekstuele skakels daarstel. Soos Brink ook vermeld, word hierdie tydperk deur sy keuse sodoende gekenmerk as die era van die vroue-digter. Die opvatting wat in bepaalde kringe steeds heers, naamlik dat vroue 'n ondergeskikte rol speel binne die Afrikaanse letterkunde, kry hiermee 'n knou.

Maar dit is veral deel 3 wat die gemoedere omgekrap het. Opname in *Groot Verseboek* bly steeds 'n ideaal van alle Afrikaanse digters en oor die getal gedigte of bladsye word eindeloos gespog, gekibbel en gekla. Miskien is dit goed om te onthou dat literêre waarde nooit absoluut en objektief kan wees nie, maar verband hou met verskillende aspekte soos literatuursienings en die gepaardgaande kriteria. Wat Brink ook in hierdie deel doelbewus doen, is om meer ruimte te skep vir verskeidenheid, wel wetende dat dit baie moeilik is om oordele te vel oor eietydse literatuur met dieselfde mate van objektiwiteit (en intersubjektiwiteit) as wat dit die geval is met ouer tekste. Daarom sluit hy verskeie nuwe stemme in van digters wat nog nie met enkelbundels gedebuteer het nie, sluit hy lirieke en vertalings in en laat hy hom hier ook lei deur verskeie oorwegings.

Vertalings uit die wêreldletterkunde soos uit die werk van Rilke, Lorca, Neruda en andere verryk die Afrikaanse poësie en behoort verwelkom te word. Dit is uit Brink se keuses duidelik dat hy die status van die tekste in die brontaal ook verreken. Die opname van die vertaling van "Sourdinne" van Luuk Gruwez is bv. duidelik ook ingegee deur die feit dat dit wyd gesien word as verteenwoordigend

van die Vlaamse neo-romantiek. Bloemlesers gee (jammer genoeg) gewoonlik nie verklarings vir weglatings nie en in die geval van Brink moet dus aanvaar word dat sekere vertalings nie opgeneem word nie, omdat hy die bron- en doeltekste óf nie as goed genoeg beskou nie óf reken dat dit tematies of andersins geen beduidende bydrae lewer tot die Afrikaanse literatuursistiem nie. Tog bly die weglating van Hugo se *De Koninck*- en Komrij-vertalings jammer.

In deel 3 staan Louis Esterhuizen, T.T. Cloete, Joan Hambidge en Henning Pieterse uit as die belangrikste digters met Johann Lodewyk Marais, Trienke Laurie, Tom Gouws en Lucas Malan in die tweede plek en André Letoit (Koo Kombuis) en Johann de Lange 'n rapsie agter. Die herwaardering van Pieterse is duidelik wat genoem word "'n strategiese posisie-inname", want Pieterse se status as digter het beduidend toegeneem in die tyd sedert die vorige verskyning van *Groot Verseboek*. Met Trienke Laurie en Louis Esterhuizen is dit juis die teenoorgestelde, want nie een van die twee beklee so 'n belangrike status in die gangbare kritiek nie. Net die tyd sal kan aantoon of Brink se oordeel hier in die kol is. Ook oor die kabarettekste wat opgeneem is, sal hewig verskil kan word en die weglating van bv. tekste van Hennie Aucamp met hul spitse skunnigheid kan gesien word as 'n oorsig.

Ander digters van wie daar 'n redelike getal gedigte opgeneem word en wat daarom as beduidend beskou kan word, is Patrick Petersen, Heilna du Plooy, Gilbert Gibson, Bernard Odendaal, Marius Crous, Carina Stander, Danie Marais, Zandra Bezuidenhout, Marius Titus, Chris Lombard en Charl-Pierre Naudé. Weer eens kan daar in bepaalde gevalle (Charl-Pierre Naudé bv.) vroe gevra word oor Brink se rangorde, maar wie sou uiteindelik veel met hierdie geheelkeuse kon verskil? Wat my veral beïndruk het, is juis die keuses van Brink wat in die geval van bv. Hein Viljoen en Bernard Odendaal werklik belangrike aspekte

van hul werk helder belig.

Groot Verseboek is 'n goeie bloemlesing deur 'n samesteller wat nie net die Afrikaanse poësie, volgens eie verklaring, liefhet nie, maar ook ken. Hoewel ek dus nog op my blik wag, is die lekkernye daarin al beproef. Die gehalte en verskeidenheid van die poësie in hierdie bloemlesing gee alleen al bestaansreg aan Afrikaans as volwaardige taal.

H. P. van Coller
Universiteit van die Vrystaat,
Bloemfontein